

Milli Mücadele Dönemi Kadın Edebiyatında Halide Edip Adivar'ın Kaleminden Kadın Direnişinin Yansımaları
Duygu KORONCU ÖZBİLEN

Yıldız Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, İstanbul

Doi: 10.55024/buyasambid.1298751

Makale Bilgisi

Özet

Makale geçmişi:
İlk gönderim tarihi 18.05.2023
Düzeltilme tarihi
Kabul tarihi: 10.07.2023
Yayın tarihi: 14.07.2023

Anahatar Kelimeler:
Türk milli mücadelesi, feminizm,
kadın hakları, modernleşme, aktivizm

* Sorumlu Yazar
E-mail address:
ozbilenduygu@gmail.com
Orcid:
[0000-0003-0018-6389](https://orcid.org/0000-0003-0018-6389)

Feminist yazın, Türkiye'nin milli mücadelesi sırasında Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde ateşlenen en önemli kültürel ve yaratıcı hareketlerden biriydi. Kadınların edilgin ve evle sınırlı olduğu şeklindeki geleneksel görüşe, Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde kadınların kamusal alana aktif katılımı düşüncesi meydan okumuştur. Türkiye'deki feminist hareketin kökeni 19. yüzyıla dayanmaktadır, ancak asıl çıkış noktası I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Atatürk'ün Türk kadınına verdiği destektir. Eğitim, gelecek nesilleri modernleştirmek için hayati olarak görülen kadınların bağımsızlığının ve kadının modernleşmesinin anahtarı olarak görülmüştür. Ülkemizdeki 19. yüzyılın sonlarına kadar uzanan mevcut bir feminist hareket, ulusal mücadele boyunca feminist yazının ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Dönemin en etkili yazarlarından biri olan Halide Edip Avar'ın yapıtlarında Osmanlı kültüründeki toplumsal cinsiyet rolleri normları sorgulanmaktadır. Ateşten Gömlek ve Vurun Kahpeye adlı eserleri, ülke vatandaşlarının gururunun ve cesaretinin simgesi olmuştur Mevcut araştırma, Türkiye'de Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğindeki ülkenin devrimci dönemi olan milli mücadele döneminde feminist yazınının en önemli yazarlarından olan Halide Edip Adivar'ın Ateşten Gömlek ve Vurun Kahpeye eserlerinin milli mücadele kadın direnişine yaptığı katkısı incelemektedir. Araştırmada romanlardan milli mücadelenin kadın direnişi yansımalarını dile getiren örnekler verilmiştir. Çalışma, kadınların kaygılarını ve isteklerini ifade etme aracı olarak feminist yazının işlevini vurgulamakta ve milli mücadelenin Türk kültüründeki kültürel ve yaratıcı ifadeler üzerindeki etkisinin altını çizmektedir.

Duygu KORONCU ÖZBİLEN

Yıldız Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, İstanbul

ARTICLE INFO ABSTRACT

Article history:

Received 18.05.2023

Received in revised form

Accepted: 10.07.2023

Available online: 14.07.2023

Keywords:

Turkish national struggle, feminism, women's rights, modernization, activism

* Corresponding author.

E-mail address:

ozbilenduygu@gmail.com

Feminist literature was one of the most important cultural and creative movements sparked by the leadership of Mustafa Kemal Atatürk during Turkey's national struggle. The traditional view that women were passive and confined to the home was challenged throughout the Ottoman Empire by the active participation of women in the public sphere. The roots of the feminist movement in Turkey date back to the 19th century, but its main starting point is World War I, the War of Independence, and Atatürk's support for Turkish women. Education was seen as the key to women's independence and modernization, which was vital to modernizing future generations. An existing feminist movement in our country dating back to the late 19th century contributed to the emergence of feminist writing throughout the national struggle. In the works of Halide Edip Avar, one of the most influential writers of the period, the norms of gender roles in Ottoman culture are questioned. Her works, *Ateşten Gömlek* and *Vurun Kahpeye* have become the symbols of the pride and courage of the citizens of the country. The study aims to examine the contribution of her works to the women's resistance in the national struggle. The current study also emphasizes the function of feminist writing as a means of expressing women's concerns, and aspirations and underlines the impact of the national struggle on cultural and creative expressions in Turkish culture.

2022 Batman University. All rights reserved

1. GİRİŞ

Ortak ulusal değerler duygusuna sahip olmak, kişinin mirasıyla bağ kurmak ve hayatta kalma mücadelesinde ülkenin arkasında durmak, bu kavramların tümü ulusal kimlik duygusunun bileşenleridir. Bu nedenle, bir ulusal gurur duygusunun gelişimi, ulusal kimlik duygusu gerektirir. Ulusal kimlik, sosyal duruşun en üst noktasıdır. Ulusal kimliğimiz cinsiyetimiz gibi doğuştandır. Kendi özgür irademizle başka bir ülkenin vatandaşı olabiliriz, ancak fikrimizi değiştirmemiz için bize ikinci bir şans verilmeyecektir. Ancak bu bir ulusal kimlik meselesi değil, bir vatandaşlık kimliği meselesidir. Sonuç olarak, bir ulusta vatandaşlık doğumla verilir. Dolayısıyla ulusal kimliğin birincil kaynağının anne baba olduğunu söylemek yanlış olmaz. Anne ve babamızın uyruğu, müdahaleler olmasına rağmen doğum yoluyla bize geçmektedir. Bireyler, hızla değişen dünyada, kimlik arayışlarına kapılmadan, kendi devletleri veya toplumları içinde rahat ve huzurlu yaşayabilmekte, ancak yalnızca devlet yönetimi ve geleneksel bir sosyal düzene bağlı bilinçlendirme politikalarının yardımıyla. Tarihsel ve siyasi bağlam ideal tip için uygun olmadığında, bilinçlendirme hareketleri bazen siyasi hukuk istenerek, bazen de ideoloji ve ideolojik araçlar ve çoğu zaman üçü birden kullanılarak yapılır. Bu, "ötekiler" yerine "biz"in vurgulandığı ve muhafazakarlığın teşvik edildiği bir ulusal kimlik yaratma sürecinin başlangıcını işaret eder. Ulusal kimlik duygusunu paylaşan bir grup insan, ulus olarak daha fazlasını yapabilir. olmayan bir grup insandan daha. Bunun sonucu olarak da insanların milletlerine ve bayrağa olan bağlılıkları güçlenmektedir. Bireylere dayatılan kültürel kimlikler, bir ulusun kavramsal sınırlarını genişletmek ve halkına aidiyet duygusu vermek için kullanılabilir. Edebiyat bu bilincin kazanılmasında önemli rol oynamıştır (Şahin, 2019: 152).

Milli bilincinin oluşmasına hiç şüphesiz Türk kadını büyük katkı sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nde kadınların güçlü bir şekilde kendilerini göstermeleri Darülfünun konferans salonunda kadınları millete hitap eden konuşmalarıyla başlamıştır. Bu konuşmalarda erkekleri mücadeleye, ülkeyi savunmaya çağırışlardır. Bu toplantılarda konuşma yapanlardan bir de Halide Edip Adıvar'dı (Özdemir, 2021).

Teâli-i Nisvan Osmanlı İmparatorluğu'nda Halide Edip tarafından kurulan ilk feminist örgüttür. Bu dernek kapsamında kadınların eğitimi hakkında çok şey yapılmıştır. Kadınlar, kız öğrencilerin eğitimi ile ilgili yazdığı yazıların neticesinde Darülmuaallimat ve İdadi'de¹ öğretilmişlerdir (Çalışlar, 2010).

Özellikle milli mücadele döneminde yaptıkları ile kahraman bir Türk kadını imajı çizen Halide Edip Adıvar, kendi sahip olduğu ideolojiyi yazdığı eserlerine yansıtarak hem Türk milli mücadelesinde kahramanlık örneği olmuş, hem de o dönemdeki kadın imajını tasvir etmiştir.

Kuram

Bu çalışma milli mücadele döneminin önemli isimlerinden Halide Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* ve *Vurun Kahpeye* romanlarında mücadele döneminde kadının temsilinin anlaşılmasını hedeflemektedir. Söz konusu eserler yakından okuma tekniği ile irdelenecek, kadının temsiline ilişkin örnekler verilecektir. Mevcut literatürden örneklerle konu hakkındaki örnekler desteklenecektir.

Milli Mücadele Dönemi Öncesi Türk Kadını

1908'de İkinci Meşrutiyet'in yürürlüğe girmesinden sonra, kadının sosyal statüsü ve özgürlüğü çok önemli bir konuma gelmiştir. Göle'ye göre (1996), cinsiyet sorunu, zamanın hakim ideolojileri tarafından tanımlanan modernizmin sınırlarını tanımlamada güçlü bir faktör olmaya devam etti. Kadın haklarının artması, Batı medeniyetinin bir sembolü haline geldi. Bu bağlamda, kadınların eğitim ve bilinçlendirme yoluyla güçlendirilmesi, gelecek nesiller üzerinde olumlu bir etki yaratılacağına inanıldı. Görücü usulü evlilikler, çok eşlilik ve cinsiyet ayrımcılığının kadınların özgürleşmesini engelleyen başlıca faktörler olduğuna inanılıyordu. İslamcılar, toplumun ahlaki normlarının bir simgesi olan kadının ahlaki saflığını savunurken, Batılıların aksine İslami düzenlemelerin önemini vurgulamışlardır (Kazım 1997). İslamcılar, batılılaşmanın getirdiği birçok değişikliğe karşı mücadele ettiler, ancak kadınların kamusal yaşamda söz sahibi olma fikrine asla sıcak bakmadılar. Açıkta olma kavramına karşı bu kadar güçlü bir antipati duymalarının bir nedeni de dinle ilgilidir. Ancak İkinci Meşrutiyet'te başlayan ve Batı medeniyeti ile Türk milli kültürü arasında köprü kurmaya çalışan Türkçü hareket, Cumhuriyet döneminde de gücünü korumuştur. Ziya Gökalp, Türkçü hareketin temel ilkelerinin şekillenmesinde önemli adımlar attı. Gökalp'in medeniyet ve kültür fikirlerini ayırması dikkate alındığında, kadınların medeniyetin vericisi ve kültürün koruyucusu olarak ikili roller oynaması gerektiği sonucu çıkar. Gökalp'in Türk kültürünün orijinal etnik temelini (yeniden) keşfetme arzusu, kadınlara olan ilgisini artırdı. Gökalp (1959), İslam öncesi toplumlarda kadın ve erkeğe eşit davranıldığına ve bunun Türkiye'nin ulusal kültürünün bir parçası olarak restore edilmesi gerektiğine inanıyordu. Eşitlikçi ailelerin ve tek eşli evliliklerin kanıtlarının İslam öncesi Türk toplumlarının tarihinde bulunabileceğini öne sürdü. Tarih öncesi topluluklarda iki farklı dini geleneğin bir arada var olduğunu savundu. Hem sihir hem de din, kültür için eşit derecede önemliydi. Eski Türklerde büyü'nün başlıca uygulayıcıları kadınlar, dinsel alanda ise erkekler liderdi. Cinsiyetler arasındaki yasal eşitlik, her sisteme aynı ağırlığın verilmesinden kaynaklanmaktadır (Gökalp 1959:254). Tarihçi Gökalp, modern Batı kültürünü Türkiye'nin kadim geçmişiyle uzlaştırmak için, büyü'nün medeniyet kisvesi altında yeniden su yüzüne çıkmasının, kadınların erkeklerle eşit statüye ilk kez ulaştığı Tanzimat döneminde olduğunu öne sürdü.

Milli Mücadele Döneminde Türk Kadınının Temsili

Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki Türk milli mücadelesi, ülke tarihinde önemli bir dönüşüm ve değişim döneminin öncüsü olmuştur. Mücadele genellikle siyasi ve askeri yönleriyle anılırken, Türk toplumunun kültürel ve sanatsal ifade biçimleri üzerinde de derin bir etki yaratmıştır. Özellikle feminist edebiyat, kadınların kaygılarını ve özlemlerini dile getirmenin bir yolu olarak bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda İtilaf Devletleri tarafından yenilip işgal edilmesinden sonra kadınların önemi arttı ve milli mücadeledeki katılımları yoğunlaştı. 1919'da Kurtuluş Savaşı patlak verdiğinde pek çok kadın hemen öne çıkıp önemli roller üstlendi. Aslında, çatışmalar kadınların oy hakkı hareketini diğer tüm sosyal değişimlerden daha fazla etkiledi. Hem erkekler hem de kadınlar tutkulu milliyetçiler oldular ve çok çeşitli geleneksel olmayan faaliyetlerde bulundular. Kadınların kitlelere hitap ettiği geniş çaplı mitingler, kadınların milli katılımının en çarpıcı örneklerinden biri oldu. Örneğin Halide Edip, 23 Mayıs 1919'da Sultanahmet'in bir mitinginde büyük bir kalabalığa heyecan verici bir konuşma yaptı ve milletin manevi gücü nedeniyle savaşı eninde sonunda Türklerin kazanacağını kendinden emin bir şekilde tahmin etti

1 Kızlara eğitim vermek için kurulmuş kurumlar

Halide Edip, Türk Kurtuluş Savaşı'nda önemli bir rol oynarken, Türkiye'de kadın ve feminizm öncüsü olarak da öne çıkıyor. Bu nedenle, onun feminizm açıklamasının, kadın haklarının nasıl milliyetçi zorunluluklar altında ele alındığını göstermek açısından çok öğretici olduğunu düşünüyorum. Halide Edip için milliyetçi idealler için verilen mücadele feminizmden daha hayatiydi. Halide Edip, Türkiye'deki kadın kurtuluş hareketinin ulusal bağımsızlık hareketinden ayrılmazlığının onun belirleyici özelliği olduğunu savunuyor. Milli mücadeleye Halide Edip'in yanı sıra çok sayıda kadın katıldı. Onlar sadece pasif gözlemciler değil, toplantıların, Müttefik Kuvvetlere karşı mücadelelerin ve bizzat savaşın aktif katılımcılarıydılar (Tekeli 1986).

Bir ülkeyi benzersiz kılan şeylerden biri, ancak kolektif çabayla başarılabilir olan bağımsızlığını korumaya olan bağlılığıdır. Milli Mücadele toplumun tüm kesimlerinin ortak çabasıyla kazanılan bir hareket olması sebebiyle asla unutulmayacaktır. Sakallı'nın (2012) çalışmasında belirttiği gibi bu mücadelede halk ve köylü sınıfı geri planda kalmış gibi görünse de ön saflarda mücadele etmişlerdir. Kadınlar da bu harekette öncü konumda bulunmuştur. Mücadelenin maddi gücünü ve yükünü taşıyan ve bu zorluğu gerçekten yaşayanlar, başta halk ve çiftçiler olmak üzere toplumsal tabakalar, ülkenin dört bir yanından gelen düşman işgaline karşı cepheye gitti ve kurtuluş savaşı kazanılmıyacaktı. Bir başka ifadeyle, Türk tarihinin en önemli dönemi olan ve genellikle Milli Mücadele olarak anılan dönem, hiçbir zaman yaşanmamıştır. Birkaç istisna dışında, tüm sosyoekonomik tabakalar, bu çatışma yıllarında davaya maddi ve manevi olarak katkıda bulunmuştur. Erkekler, kadınlar, gençler ve yaşlılar görevlerini yerine getirmek için yan yana çalıştılar. Bu olağanüstü başarının tek bir sosyal sınıfın veya grubun çabası olduğunu öne sürmek, tarihin gerçeklerine aykırıdır. Bu nedenle de ulusal birliğin ulusal bir eylemi gerektirdiği halk tarafından açıkça belirtilmişti. Bunu en çok Milli Mücadele döneminde Türk milleti örnek göstermiştir. Türk kadınının bu dönemde ülkesinin bağımsızlığı için verdiği mücadele ve acılar unutulmamıştır. Türk edebiyatı ve anlatısı, milli mücadele döneminde yaşananları açıkça ifade etmiştir. Türk kadınlarına yönelik zulüm ve işkence, bağımsızlık savaşı anlatılarında belirgin bir şekilde anlatılmıştır. Bu dönemde kadınlar kendilerinin ve sevdiklerinin güvenliğini sağlamakta zorlanmış, savaş yüzünden tecavüze uğramış, yoksul bırakılmış, hatta bazı kadınlar çektikleri acılardan akli melekelerini yitirmiştir. Tüm bunları yaşayan güçlü, mücadeleci Türk kadınları olmuştur.

Osmanlı topraklarında yaşayan kadınların kamusal alandaki varlığı Osmanlı toplumundaki kadınları domestik rollerle özdeşleştiren ve evdeki rolüne kayıtsız bağlı olarak karikterize eden geleneksel görüşün çok dışındaydı. (Boyar & Fleet, 2020). Metintaş'ın (2018) araştırmasında bahsettiği gibi Türkiye'de Feminizm hareketlerinin temellerini atması 19. yüzyıla dayanmaktaydı. Kadın hareketlerinin temellerinin atılmasında 1.Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve diplomatik görüşmeler süresince toplumun edindiği tecrübeler ve Atatürk'in Türk kadınlarına göstermiş olduğu destek etkili olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün milletinin kadınlarına özellikle milli mücadele dönemindeki desteği çok önemliydi. Kadınların da mecliste aktif olarak yer alması konusu sık sık gündeme gelmiş, o dönemdeki feminist hareketler milli nitelikte görülüp, Türk milliyetçileri tarafından desteklenmiştir. Köse (2020) kadınların modernleştirilmesi ve hareketlerinin desteklenmesinin toplumun modernleştirilmesi için çözüme ulaştırılması gereken bir mesele olduğunu belirtmiştir. Çünkü kadını modernleştirmek, gelecek kuşakları da modernleştirmek demektir. Bu nedenle kadınların sınırlarından özgürleşip, eğitim yoluyla toplumsal hayata katılması büyük önem taşımaktaydı. Çünkü kadını modern olarak karakterize etmek, doğacak nesilleri de modern bir zihniyete kavuşturmak anlamına gelmektedir. Bundan dolayı kadınların kendilerine ayrılmış olan bu özel alandan çıkıp eğitim aracılığıyla toplumsal hayata iştirak etmesi önem kazanmıştır. (ss.258).

Halide Edip Adıvar'ın Kaleminden Milli Mücadele Döneminde Kadının Direnişi

Milli mücadele döneminde yurtdışında eğitim almaları için gönderilen kız öğrenciler milli duygularla milleti harekete geçirip, bu dönemde önemli hizmetlerde bulunmuştur (Kurnaz, 1991: 59). Milli mücadele döneminde çıkarılan kadın dergileri de büyük öneme sahipti (ss.94). Ayrıca Asrı Kadınlar Cemiyeti tarafından düzenlenen mitingler de döneme damga vurmuştu (ss.108). Bu gelişmelerin dışında 1920'de Muallimler Cemiyeti başkanı Nakiye Elgün'ün yaptığı konuşma dönemin kadın öncü hareketlerinden birisiydi (ss.111). Türk milli mücadelesi sırasında feminist edebiyatın ortaya çıkışı, 19. yüzyılın sonlarından beri ülkede gelişen daha geniş bir feminist hareketinin bir parçasıydı. Ancak, ulusal mücadelenin zirve yaptığı 1910'lar ve 1920'lerde feminist literatür daha belirgin ve yaygın hale gelmiştir. Bilinen ve yavaş yavaş tanınan pek çok kadın yazar, Türk toplumunda kadınların karşı karşıya olduğu sorunlar hakkındaki görüşlerini ifade etmek için yaratıcı

yeteneklerini kullanmaya bu dönemde başlamıştır. Dönemin en önemli feminist yazarlarından biri, kadın hakları ve özgürlüğü için öne çıkan bir ses haline gelen Halide Edip Adivar'dı. Adivar'ın Ateşten Gömlek ve Vurun Kahpeye gibi eserleri, milli mücadele bağlamında kadınların mücadelesine odaklanmıştır.

Şahin (2019) çalışmasında Adivar'ın eserlerindeki karakterlerin genellikle iradeli ve bağımsız olduğundan bahsetmiştir. Eserleri Türk toplumunun geleneksel cinsiyet rollerine meydan okumaktadır. Milli Mücadele Dönemi yazarlarından biri olmasının yanında sadece yazmakla kalmamış, onbaşı rütbesiyle savaşa da katılmıştır. Türk edebiyatında milli mücadele ile ilgili ilk romanın araştırılması ve yazılmasıyla ilgilenmesinin yanısıra savaşa bizzat katılırken, Türk milletinin başına gelen olaylara da tanık olmuştur. Adivar'ın eseri (2014) Ateşten Gömlek, Türkler için büyük bir ilham kaynağı olmuştur. Olumsuz koşullar ne denli güç olursa olsun inançla, fedakarlıkla ve çabayla sahip olunan büyük bir güce karşı destansı bir zaferin simgesidir. Eserin milli mücadele açısından bu kadar önemli olmasının sebebi bir kimlik duygusu yaratması bakımından edebiyatımız için bir mihenk taşı olmasıdır.

Kitabın ana karakteri olan Ayşe, Yunanlılar'ın İzmir'i işgali sırasında ailesini kaybetmiş ve kendisini milli mücadeleye adanmıştır. Roman boyunca milliyetçi ve cesur bir kadın olarak tasvir edilmiştir. Normalde ev işleri ve çocuklarla ilgilenmenin dışında pek aktif olmayan Türk kadınının aksine Ayşe cesur, gözüpek ve vatanperverdir. Romanın erkek karakteri İhsan tarafından bu özellikleri ile yüceltilen Ayşe, milliyetçi, vatanperver bir kadın olarak karşı cins tarafından da yüceltilmiş ve hayranlıkla tasvir edilmiştir. Romanda bir diğer yüceltilen kadın figürü ise babası İngilizler tarafından öldürülmüş Kezban'dır. Onun mücadelesi de gözlerinde ateş ile betimlenmiştir. Ateşten Gömlek böylece milli mücadele döneminde kadın direnişi açısından ne kadar önemli bir eser olduğunu kanıtlamıştır. İzmir işgali sırasında eşi ve çocuklarını kaybeden Ayşe'nin kuvveti, kudreti, duruşu bozulmamış bilakis milli bilinçle daha da güçlenmiştir.

"Bu kadını hiçbir şey yerinden sarsamaz. Alnının ortasına bir kurşun dahi gelse aynı sükûnla gözleri bakacak" (ss.134).

Burada Ayşe'nin kuvvetli duruşu yansımaktadır. Canına kast eden bir kurşunla karşı karşıya kalsa bile kurşuna kafa tutabilecek cesarete sahiptir.

Ben kadını yakından görmüş bir insanım; fakat bu defa bu, kadın sırtından, aşktan başka bir şeye, bir tauna, bir felâkete benziyordu. Onun ruhunda karıştırmadığı bir nokta, altüst etmediği bir köşe kalmadı. Her şey birdenbire yıkıldı. Her bağ çözüldü, her insan siması soldu. Dünya simsiyah oldu; yalnız o, Ayşe, ateşten dudakları, zehirli gözleriyle yegâne şey olarak karşıma dikildi durdu (ss.122).

Bu alıntıda Ayşe'nin güçlü karakterinde Adivar'ın milli mücadele döneminde kadın temsilini gösterilmiştir. Bu temsile göre kadın, kararlı, güçlü, dimdik ayakta durmaktadır. Milli mücadelenin halk üzerinde ne denli önemli olduğunu ise şu ifadelerden anlayabiliriz.

"Propagandayı millî derdimizin en büyük devası telâkki ediyorduk. Buna Bâb-ı Âli'nin köhne daireleri, hatta şehzadeler ve Pâdişâh bile inanmış, İttihâtcı, İtilâfçı bütün bir millet propagandaya atılmıştı. Titreyerek hatırlarım" (ss.18). Milli mücadele sorunların çözümü olarak düşünülmekte ve milletin dertlerinin devası olarak görülmektedir.

Kanter'e göre (2016: 85) Adivar, kadının aile hayatıyla sınırlandırılmasına izin veren ataerkil zihniyeti sorgulamaktadır. İnsanların psikolojisini sorgulayan Adivar, cinsiyet eşitsizliğinin toplumsal hayatta yarattığı sorunları anlatmaktadır. Romanlarındaki karakterler sosyal ve politik algıları açısından farklılıklar göstermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde romanlarındaki kararlı kadın karakterlerin hayattan ne beklediğini bilen, toplumsal sorunları, sıkıntıları sorgulayan bireyler oldukları söylenebilir. Mücadelelerinin bir parçası olarak onları kurgusal düzleme taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında Adivar, erkeğin gücünün kendi alanlarına girmeye çalışmasını kadınlar üzerinden anlatıp, kadınlığın sınırlarını yeniden tanımlaması açısından çok önemli bir isimdir.

Türk milli mücadelesi dönemindeki feminist edebiyat kadınların siyasi görüşlerini ifade etmeleri için bir platform sağlamıştır. Adivar'a göre kadınların okuması ve zeki bir tavır sergilemesi çok önemli olmuştur. Ancak bu nitelikler kamu bilincinde düşünülmeli ve toplum yararına sunulmalıydı. Bir eğitimci olan yazar, Kurtuluş Savaşı zamanında askere alınmış ve onbaşı rütbesini almıştır. Bunların dışında hemşirelik, savaş çevirmenliği, asker ailelerine mektup yazmak, cepheden cephedeki askeri komutanlara bilgi aktarmak gibi hizmetlerde bulunan Adivar, kendisinden izler taşıyan güçlü bir idealizasyondur. Romanlarının kadın kahramanları Batılılaşmış ve ulusal değerlere sadıktır. Öte yandan, namusa değer veren ve güçlü bir ahlak duygusuna sahip kadınlar da vardır. Ayrıca kadın öğretmenlerin oldukça genç görünen bir yaşta İstanbul

hayatını terk ederek Anadolu'nun çeşitli il ve köylerinde öğretmenliğe başlamaları geniş yer bulmuş ve Türk edebiyatında pek çok sıkıntıya neden olmuştur. Feminist literatür Türk milli mücadelesi boyunca kadın hakları ve özgürlük söyleminin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kadın yazarlar, statükoya meydan okuyarak ve sosyal ve politik değişimi savunarak kadınlar için güçlü bir ses sağladılar. Çalışmaları, Türkiye'de ve dünyada eşitlik ve adalet için mücadele eden kadınlara ilham kaynağı olmaya devam etmektedir (Tezcan, 2012: 45).

Adivar'ın (2014) Vurun Kahpeye adlı eseri Türk feminist edebiyatında önemli bir eser olarak kabul edilmektedir. Romanda, bir öğretmen olan Aliye aracılığıyla Anadolu halkının o dönemdeki milli mücadeleye verdiği tepkinin, Kuvayi Milliye'ye ve Osmanlı devletini destekleyenler ile eski düzene bağlı kalanlar arasındaki rekabete nasıl yansıdığı anlatılmaktadır. Adivar, Kurtuluş Savaşı süresinde Atatürk'ün karargâhında hizmette bulunmuş, düşman hatlarının gerisinde yolculuk etmiş, cepheden haber yayınlamak için oradaki siviller ve askerler arasında yer almıştır. İdealist kadını yansıtan Aliye, okula ilk geldiğinde içindeki sahiplenme, mücadelecisi ruhu böyle yansıtmaktadır:

“Toprağınız toprağım, eviniz evim; burası için, bu diyarın çocukları için bir ana, bir ışık olacağım ve hiçbir şeyden korkmayacağım; vallahi ve billahi!” (ss.16). Kuvayi Milliyeci zihniyetin kadınlara yönelik bakış açısı eserde açıkça belirtilmiştir. Aydın, inançları ile yargılanmayan bir kadın imajı çizilmiştir. Kuvayi milliyeci Tosun bey bu düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir.

“Muallime Hanım, namus kadının yüzünü açıp açmamasında değildir. Din de peçe demek değildir. Öyle kapalı kadınlar vardır ki kapı arasından her türlü rezaleti yaparlar. Onun için yeni Hoca Hanım'a yüzü açık diye kasabanın hücumu hiç hakkı yoktur” (ss.35).

Sonuç olarak, çok çeşitli deneyimlere ve bakış açılarına sahipti. Bu yönüyle roman, Halide Edip'in gerçek hayatta gördüklerini yansıtmaktadır. Kul (2013: 56) Vurun Kahpeye eserindeki kişi ve mekânlarla ilgili unsurların sunumu ve bunlarla ilgili kararların tez ya da mesaj şeklinde olması açısından önemli bir işlevi olduğunu belirtmiştir. Sözü edilen faktörler bu işlevle ilgili olarak incelendiğinde; yazarın milli mücadeleye çok yönlü yaklaşımının, savaş ve zafer kavramlarına yüklediği anlamların, onun bakış açısının bir parçası olan istiklal anlayışındaki tutarlılık noktasında somutlaştığı ve aynı zamanda romanın yapısal bütünlüğünü pekiştirecek nitelikte olduğu görülmektedir.

Genel olarak bu iki eser, Türk toplumunda kadınların deneyimleri ve mücadeleleriyle ilgili bir dizi temayı araştırmaktadır. Feminist bir bakış açısıyla romanın ana temalarından bazıları şunlardır:

Kadınlara Eğitim ve Güçlendirilmesi: Adivar bahsedilen eserlerinde kadınlar için eğitimin önemini ve onları toplumun ataerkil yapılarına meydan okumaları için nasıl güçlendirebileceğini vurgulamıştır. Eserler, deneyimleriyle eğitimin kadınlar için dönüştürücü gücünü ve kadınların değişimin temsilcisi olmalarına nasıl yardımcı olabileceğini vurgulamaktadır.

Cinsiyet Roller ve Beklentiler: Türk toplumunda kadınları uzun süredir baskı altında tutan geleneksel, cinsiyet rollerini ve beklentilerini eleştirmektedir. Roman, kadınların ev içi alanla sınırlandırılması gerektiği fikrine meydan okumakta ve kadınların evin ötesinde nasıl çeşitli rol ve sorumluluklar üstlenebileceğini göstermektedir. Bu algıyı da romanlarındaki kadın karakterler aracılığıyla yapmıştır.

Milliyetçilik ve Kadın Hakları: Milliyetçilik ve kadın hakları temaları Türk Kurtuluş Savaşı sırasında geçmiş ve kurtuluş mücadelesinin aynı zamanda bir kadın hakları mücadelesi olduğunu göstermiştir. Kadınların kurtuluş ve özgürlük mücadelesinde hayati bir rol oynayabileceklerinin altı çizilmiştir.

2. YÖNTEM

Mevcut çalışmanın yöntemi içerik analizidir. İçerik analizi yöntemi nitel bir araştırma yaklaşımıdır (Smith, 2010; Johnson & Brown, 2012). Bu yaklaşım, kitaplar, denemeler veya diğer edebi eserler gibi yazılı materyallerin metinlerinin metodik bir şekilde incelenmesini ve bulguların yorumlanmasını sağlar. Araştırmacılar, içerik analizi olarak bilinen bir teknik kullanarak bir literatürde yer alan temaları, sembolleri, dilsel kalıpları ve diğer metinsel yönleri inceleyebilirler. Araştırmacılar, metinleri yakından inceleyerek edebi eserlerin altında yatan anlamlar, sosyal temsiller ve kültürel ortamlar hakkında fikir edinebilirler. Araştırmacılar, romanlar, şiirler, oyunlar ve denemeler dahil olmak üzere çeşitli edebi türlerde içerik analizi kullanarak edebi ifadelerin zengin karmaşıklığını ve nüanslarını inceleyebilirler. İçerik analizi, romanlar, şiirler, oyunlar ve denemeler dahil olmak üzere çok sayıda edebi türe uygulanabilir. Literatür analizi alanındaki araştırmacılar, edebi metinleri anlamak ve analiz etmek için yapılandırılmış bir çerçeve sunduğu için bu yöntemi kullanmaktan büyük fayda

sağlayabilir. Çalışmada Halide Edip Adivar'ın *Ateşten Gömlek* ve *Vurun Kahpeye* adlı eserlerindeki milli mücadele dönemindeki kadın imajı örneklerle yansıtılmıştır.

Literatür taraması çalışmada kullanılan bir diğer araştırma yöntemidir. Konuyla ilgili kitaplar, dergi makaleleri ve diğer ilgili kaynaklar gibi mevcut bilimsel çalışmaların gözden geçirilmesini kapsar ve bu bilginin, teorilerin ve teorilerin mevcut durumuna ilişkin genel bir bakış elde etmek için yapılır. Literatür çalışmasında, literatür taraması birden fazla işleve sahiptir. Araştırmacılara araştırma ihtiyaçlarını belirlemede, farklı çalışmalardan elde edilen verileri bütünleştirmede ve kendi araştırmaları için teorik bir temel geliştirmede yardımcı olur. Ek olarak, mevcut literatürün kapsamlı bir şekilde incelenmesi, bu alanda halihazırda hangi yöntemlerin kullanılmış olduğunu ve hangi yeni yönlerin keşfedilebileceğini belirlemesine yardımcı olmaktadır.

Literatür değerlendirmesi yapılırken metodik bir yaklaşım kullanılmıştır. Araştırma süreci, amacın formüle edilmesiyle başlamış, veri tabanlarının ve kaynakların belirlenmesi, anahtar kelimeler, tarama ve dahil etme ve hariç tutma kriterlerine göre çalışmaların seçilmesi ile devam etmiş ve sentezleme ile sona ermiştir.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kadınların Osmanlı ve erken Cumhuriyet toplumsal ve siyasal yaşamına katılımı uzun bir geleneğin devamıdır. Kadınlar sürekli olarak erkeklerin konuşmasının öznesi ve büyük otoritenin temsilcileridir. Feminist akımın izleri Tanzimat'a kadar uzansa da, kadın hakları sorunu hiçbir zaman erkeklerin siyasi ve toplumsal egemenlik mücadelelerinin dışında var olmadı. Kadınların özgürleşmesini savunan kadınlar, erkeklerin dayattığı kısıtlamalardan kurtulamadı ve ataerkil düzene ya da kendilerine mahkûm edilen geleneksel, kadınsı rollere meydan okuyamadı. Aslında, birkaç istisna dışında, büyük çoğunluğu, annelik gibi geleneksel kadın görevlerinin önemini vurgulamıştır. Adivar bu algıyı hem yazdığı eserlerinde hem de konuşmalarında sık sık dile getirmiştir.

Tüm bu çalışmalar, Türk feminist literatürüne milli mücadele döneminde kadınlara daha fazla hak ve fırsat tanınması gerektiğini vurgulayarak katkı sağlamıştır. Türk toplumunda yaygın olan geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine meydan okumuş ve kadınların özerklik ve bağımsızlığının daha fazla tanınmasını savunmuştur. Adivar bu açılardan Türk feminist literatürüne yaptıkları katkılarla, gelecek nesil kadınların hakları için mücadele etmelerine ve daha fazla eşitlik elde etmelerine yardımcı olmuştur. Geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine meydan okuduğu ve kadın haklarının, özerkliğinin daha fazla tanınmasını savunduğu için Türk milli mücadelesi sırasında feminist literatüre önemli katkılarda bulunmuştur. Adivar'ın eserlerinin yazıldığı dönemde Türk toplumu son derece ataerkindi ve kadınların özel ve mesleki yaşamları birçok kısıtlama ve sınırlamaya tabiydi.

Bu romanlar, Türk toplumunu destekleyen ataerkil varsayımların güçlü bir eleştirisini sağlamış ve daha fazla toplumsal cinsiyet eşitliği ihtiyacına dair farkındalığın artmasına yardımcı olmuştur. Aynı zamanda kadınların edebiyattaki bu temsili, daha önce erkek egemen edebiyat tarafından görmezden gelinen veya görmezden gelinen endişelerini ve mücadelelerini ifade etmeleri için bir platform sağlamıştır.

Edebi önemlerine ek olarak, bu romanların geniş bir kültürel ve politik etkisi de olmuştur. Türkiye'de uzun süredir Türk toplumunu şekillendiren ataerkil varsayımlara meydan okumaya çalışan bir feminist hareketin ortaya çıkmasında rol oynamıştır. Kadınların eğitimini, bağımsızlığını ve eşit haklarını savunarak, kadınların Türk toplumuna ve siyasetine daha fazla dahil edilmesinin yolunu açmıştır.

Genel olarak, Adivar'ın sözü edilen romanları, Türk milli mücadelesi sırasındaki feminist edebiyatında çok önemlidir, çünkü geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine meydan okumuş, kadın haklarının ve özerkliğinin daha fazla tanınmasını savunmuştur. Ataerkil varsayımlara meydan okumaya ve teşvik etmeye çalışan bir feminist hareketin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuşlardır.

4. KAYNAKÇA

Adivar, H., E. (2014). *Ateşten Gömlek*, Can Yayınları, İstanbul.

Adivar, H. E. (2014). *Vurun Kahpeye: Selim İleri'nin Sonsözleriyle*, Can Yayınları, İstanbul.

- Boyar, E., & Fleet, K. (2020). Ottoman women in public space. *The Journal of Southeastern European Studies*, 34, 119-124. doi:10.1163/9789004316621
- Çalışlar, İpek (2010). *Halide Edip Biyografisine Sığmayan Kadın*, İstanbul:Everest Yay.
- Gökalp, Z. (1959). Turkish Nationalism and Western Civilization, translated by Niyazi Berkes. Westport and Connecticut: Greenwood Press.
- Göle, N. (1996). The Forbidden Modern: Civilization and Veiling. Ann Harbor: the University of Michigan Press.
- Johnson, R., & Brown, S. (2012). Qualitative techniques in literary research. In A. Thompson (Ed.), *Handbook of Literary Studies* (pp. 123-145). Routledge.
- Kanter, B. (2016). Halide Edib Adivar'ın Romanlarında Eril Tahakkümün Sınırlarında Gezinen Kadınlar. *The Journal of Academic Social Sciences*, 24(24), 84-84. doi:10.16992/asos.1081
- Kazım, M. (1997). Hürriyet-Eşitlik ve Kadın Hakları (Liberty-Equality and Women's Rights). In Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi (Islamism in Turkey). Ismail Kara ed. Pp.121-136. İstanbul: Kitabevi.
- Köse, Ö. (2020). Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Kadınların Var Olma Mücadelesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (71).
- Kul, E. (2013). Halide Edip'in Vurun Kahpeye romanında farklı boyutlarıyla milli Mücadele'ye yaklaşım. *Türkoloji Dergisi*, 20(1), 53-80. doi:10.1501/trkol_0000000267
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ankara, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı
- Metintaş, M. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde Feminizm Hareketlerinin İlerleyen Dönemde Türk Sosyolojisine Yansımaları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 1 (3).
- Özdemir, N. (2021). Milli mücadele dönemi mitinglerinde Türk kadını. *Belgi Dergisi*, (21), 1-22. doi:10.33431/belgi.769611
- Şahin, A. M. (2019). Millî Mücadele'den milli Kimlik İnşasına: Ateşten Gömlek. *Türkiyat Mecmuası*, 29, 151-168. doi:10.26650/iuturkiyat.651039
- Tuğba Tezcan (2012). *Halide Edip Adivar'ın Vurun Kahpeye, Sinekli Bakkal, Tatarcık; Peyami Safa'nın Sözde Kızlar, Cumbadan Rumbaya, Yalnızız Romanlarında Doğu-Batı İkileminde Eğitim Problemlerinin Karşılaştırılması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye.